

Ocene in poročila o publikacijah in razstavah

Publikacije

Jedert Vodopivec, *Vezave srednjeveških rokopisov: strukturne prvine in njihov razvoj*, Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana 2000, 654 strani

Strokovno ukvarjanje s srednjeveškimi knjigami je – kot je v spremni besedi k tej razkošni izdaji zapisala njihova dobra poznavalka dr. Nataša Golob – vznemirljivo srečevanje z znanimi neznankami, "in nadaljujejo se spraševanja, ugibanja in odgovarjanja, ki se odvijajo med knjigo in menoj". Dialog s častitljivimi knjižnimi starinami se tako "vselej prične pri zunanosti, pogledu na platnice, etikete, obreze, zaklepe. To je prvo sporočilo o zgodovini knjige, njenem nastanku, usodi, lastnikih in bralcih, o njenih sedanjih varuhih, o tem, kako se ji godi sedaj in ali potrebuje poseg ali ne".

Monografija *Vezave srednjeveških rokopisov*, prirejena doktorska disertacija Jedert Vodopivec, pri nas najuglednejše konservatorke-restavratorke pisne dediščine, je vsa namenjena temu dialogu. Kakšno je bilo delo s tistimi knjigami, ki so restavratorske in konservatorske posege najbolj potrebovale, in kakšne sodeve je prineslo, je širši javnosti pred petimi leti prvič zelo nazorno pokazala razstava konservatorske in restavratorske dejavnosti Arhiva Republike Slovenije v Muzeju novejšje zgodovine, *Zapis in podoba*; ob tej priložnosti je Vodopivčeva z Natašo Golob pripravila tudi izčrpen katalog z enakim naslovom, v katerem je poročala o svojih izsledkih in izkušnjah v tej posebni panogi. O novejših dosežkih razmeroma mlade stroke kodikologije je ob tem večkrat poročala v različnih strokovnih publikacijah, zelo pomemben pa je tudi njen delež pri oblikovanju in uresničevanju nacionalnega programa varovanja arhivskega, knjižničnega in muzejskega gradiva na papirju in pergamentu.

Tokrat se je avtorica, po osnovni izobrazbi sicer kemičarka, osredotočila zlasti na srednjeveško knjižno gradivo iz knjižnic in arhivov na naših tleh, ki je prihajalo in še prihaja v Sektor za konserviranje in restavriranje Arhiva Republike Slovenije. Pri tem je še posebno pozornost namenila natančnejšemu študiju doslej pri nas z vidika tehnike vezanja neraziskanih srednjeveških knjižnih vezav – o katerih "vemo veliko in malo, o nekaterih sploh ničesar" –, ter seveda opozorila na probleme, ki spremljajo konserviranje in rekonstruiranje vezav različnih dob.

Glede na to, da je prvi pogoj za uspešno obvla-

dovanje teh problemov dobro poznavanje zgradbe, objektov, materialov in tehnike dela v posameznih obdobjih, je Jedert Vodopivec svoje raziskave podredila temu cilju. Vanje je vključila, prvič, zgodovinski razvoj posameznih struktur in tehnik vezanja do leta 1500 v zahodni Evropi in vzporednice na slovenskih tleh; drugič, sintezno predstavitev posameznih struktur, tehnik, materialov in estetski učinek srednjeveških rokopisov ob študiju gradiva, ohranjenega v Sloveniji; tretjič, glosarij specifičnih strokovnih izrazov, povezanih z vezavo kot segmentom knjige; in četrtič, katalog ohranjenih srednjeveških vezav v Sloveniji.

Svoje ugotovitve, izhajajoče iz spoznanja, da je "od najstarejših kodeksov do današnjih vezanih knjig ostala nespremenjena le osnovna zamisel: skupine listov, povezanih v hrbtnem delu in zaščitene s platnicami" – je Jedert Vodopivec strnila v dvanajst razdelkov. Uvodnim pojasnilom in pregledu stanja sledi Pregled razvoja vezav do karolinškega obdobja, temu pa obsežno četrto poglavje Strukturne prvine v srednjeveških knjižnih vezavah na kodeksih s trdimi platnicami. To med drugim posebej obravnava velikost kodeksov, knjižni blok in njegove povezave, vezice in kapital, platnice, prevleke, hrbet ter zapirala, ščitnike in verige, ki so se delno še ohranile pri dveh knjižnih spomenikih.

Peto poglavje obravnava posebne primere, kot so po tehniki vezanja posebej opazne vezave, vezave nesporno tujega izvora ter do konca 15. stoletja prevezani kodeksi, kodeksi z izrazitimi poškodbami in v novjšem času strokovno restavrirani kodeksi. Kratkemu šestemu poglavju s smernicami za konservatorske posege in Zaključku s povzetkom dognanj sledi osrednji, daleč najobsežnejši peti razdelek, Katalog vezav s podatkovnimi razvidi, skicami, grafitnimi odtisi in fotografijami.

V tem poglavju avtorica kot posebej zanimive in dragocene rokopisne spomenike skrbno in natančno predstavlja 95 izmed 179 trdo vezanih (od skupaj 361 evidentiranih) srednjeveških kodeksov, ki jih hranijo javne zbirke na Slovenskem, poleg Arhiva Republike Slovenije ter Pokrajinskega arhiva Koper zlasti NUK ter škofjski in nadškofjski arhiv v Mariboru oziroma Ljubljani. Najstarejši izmed njih so trije stiški rokopisi iz 12. stoletja, velika večina tako pergamentnih kot papirnih kodeksov, zajetih v raziskavi, je iz 15. stoletja, k nam pa so večidel prišli iz srednjeevropskega prostora oziroma iz nemško govorečih dežel. Vsi ob-

ravnnavani kodeksi so natančno opisani v vseh sestavinah, omenjene so njihove posebnosti, tudi poškodbe in spremembe, narejene med restavriranjem, ter dodatne smernice za potrebne konservatorske posege in nadaljnje raziskovalno delo.

V devetem poglavju je avtorica v knjigo vključila še seznam kodeksov ter nadvse dobrodošel in doslej najizčrpnější terminološki slovar izrazov (deseto poglavje), povezanih s srednjeveško vezavo zahodnoevropskih rokopisov. Povsem na koncu je v knjigo kot samostojno enajsto poglavje vključen angleški povzetek – v prevodu Marije Vere Erjavec – *Medieval bindings in Slovenia, Bindings Structures on Stiff-Board Manuscripts*. Napotila za nadaljnje branje in iskanje temeljitejših informacij so zbrana v obsežnem seznamu uporabljene literature.

S številnimi barvnimi in črno-belimi fotografijami, risbami in drugimi nazornimi ilustracijami obogatena knjiga, ki jo je oblikoval Dane Petek, je v naših razmerah v marsičem pionirsko delo. In zato za izobraževanje novih rodov restavratorjev pisnega gradiva (a kljub temu v samo 350 izvodih natisnjen) nujno potreben strokovni učbenik-priročnik, v katerem bomo seveda našli marsikaj zanimivega tudi knjižničarji, umetnostni zgodovinarji in raziskovalci s številnih drugih strokovnih področij.

Iztok Hlch

Spominska knjiga ljubljanske plemiške družbe sv. Dizme

Kronika ljubljanske bratovščine sv. Dizme je najbogatejši iluminirani rokopis pri nas, saj se lahko pohvali kar s 187 celostranskimi iluminacijami. Nastal je med letoma 1688 in 1801, danes pa obsega 92 pergamentnih in 309 papirnih listov. Konec minulega stoletja je bil deležen natančnega restavriranja, ki sta ga izvedla Irena Kavs in Matjaž Casar. Tik po sklepu del, ko so knjigo že zvezali, pa je na vrata Arhiva Republike Slovenije, kjer kroniko hranijo, potrkal nov projekt, izdelava faksimila tega veličastnega rokopisa. Treba ga je bilo zopet razdreti. Toda delo ni bilo zaman. Septembra je luč dneva ugledalo eno najlepših tovrstnih del, ki se lahko primerja z dragocenimi faksimili, kot sta Vencljeva biblija in Evangeljar Karla Velikega iz Lorscha.

Nosilec tega, za ves slovenski narod pomembnega projekta, je Fundacija Janeza Vajkarda Valvasorja, idejni vodja in urednik pa je umetnostni zgodovinar Lojze Gostiša. Faksimile, izdan v nakladi dvesto izvodov, spremljata še dve študijski knjigi. V prvi so transkripcije izvirnega besedila, delo Angela Kralja in Franceta Barage, ter prevodi iz nemščine in latinščine, ki sta jih naredila Tone Janko in Kajetan Gantar. Druga knjiga prinaša temeljne umetnostnozgodovinske, kodikološke, družbene in zgodovinske študije, ki so jih prispevali strokovnjaki Jože Kastelic, Emilijan Cevc, Nataša Golob in Marjan Smolnik. Osem-

deset izvodov študijskih zvezkov so v dar dobile slovenske knjižnice, za komplet s faksimilom, ki je overovljen tudi pri notarju, pa je treba odšteti 1.4 milijona tolarjev. Zahtevni projekt je potekal kar osem let, največ težav pa je povzročal sam proces tiskanja.

"Za res kakovostno reprodukcijo iluminacij smo potrebovali šestbarvni tisk, a nobena tiskarna v Sloveniji tega ne premore, zato smo se morali obrniti na Gradec. Tam so nam v Art&Print Faximile priskočili na pomoč in z najvišjo možno tehnologijo omogočili res kakovosten tisk. Vsaj obe študijski knjigi smo lahko natisnili pri nas," razlaga Gostiša. V tujini so faksimile tudi vezali, in sicer v Scherdingu v Švici. Faksimile tako kaže podobo izvirnega rokopisa, ki je imel lesene platnice oblečene v črn žamet. Okrašene so z masivnim srebrnim okovjem, za katero pa ni znano, kakšno je nekoč zares bilo. "Na lesenih platnicah se namreč niso ohranili nobeni sledovi, v Sloveniji pa tudi ni nobenega ustreznega kodeksa ali knjige, ki bi lahko služil za primerjavo," pravi Jedert Vodopivec, vodja sektorja za konservatorstvo v Arhivu RS. "Pri izdelavi okrasnih okovov smo se oprli na sočasne izdelke iz drugih bibliotek in arhivov, toda zaradi raznolikosti motivov smo lahko o pravi obliki reliefov le ugibali."

Janez Rudolf Coraduzzi, baron v Kočji vasi in Orehku, vpisan 15. maja 1698 z vzdevkom Koprneči in življenjskim geslom Zbrana srca soglašajo z združenimi sreci. Slikar ni podpisan. Arhiv Republike Slovenije, AS 1073, Zbirka rokopisov, Diznova kronika, fol. 45/44.